

De Vlaamse identiteit en het Blok

| Koen Dille

Er bestaat niet zo heel veel empirisch onderzoek naar de reden waarom mensen voor het Vlaams Blok stemmen. Dat moet ons natuurlijk niet beletten om hypothesen te formuleren, zonder daarom puur nattevingerwerk af te leveren.

Trouwens, we beschikken toch wel over een stuk of wat recente onderzoeken naar stemgedrag en ook de exit polls verstrekken geen oninteressante informatie. Verder is er de al jaren aanhoudende stroom lezersbrieven in de populaire pers en de vele TV-interviews vlak na de verkiezingen. Die leveren uiterst interessante informatie op, zonder natuurlijk de klassieke "bij de slager en op de trein" opgevangen gesprekken te vergeten. Met wat kritische deductie moet het dus mogelijk zijn om te proberen zich een beeld te vormen van wat er gaande is. Noem het maar een soort micro participerend mini-onderzoek. Of dus een poging tot duiding.

Zo kun je om te beginnen al met een redelijke waarschijnlijkheid stellen dat niet alle Blokkiezers louter proteststemmers zijn. Overigens zul je onder die zogenaamde proteststemmers ook wel allerlei soorten hebben. Zo beeld ik me in dat sommigen bijvoorbeeld voor het Blok stemmen om de politici of de partij die tot nog toe op hun stem konden rekenen, eens een lesje te leren, waarbij ik hier in het midden laat of ze dat ook verdienen. Dat bleek in elk geval uit nogal wat interviews in de pers en op TV na 8 oktober. Aan de andere kant van het spectrum zitten mogelijk totaal a-politieke kiezers en de ronduit gedegouteerden die uit baldadigheid of balorigheid voor het Blok stemmen. Dat neemt niet weg dat, vol-

gens een onderzoek van Marc Swyngedouw gerapporteerd door De Morgen van 10 oktober, 92% van de huidige Blokstemmers in 1994 ook al voor die partij zouden hebben gestemd. Het Blok heeft dus, volgens die gegevens althans, veruit het trouwste kiezerspubliek.

Zuurheidsgraad

Dat kan erop wijzen dat de wrevel en de maatschappelijke onvrede – wat daarvan ook de inhoud moge zijn – die almaar meer kiezers naar het Blok drijft, ook op 8 oktober nog erg groot was. Echte impulsieve proteststemmers kun je die mensen in elk geval al niet meer noemen. Een nieuwe dioxinecrisis zal die mensen niet terug drijven in de armen van hun respectieve democratische partijen.

We hebben hier te maken met een bekende stelling. De maatschappelijke structuren begeven het. Stadswijken verloederen en worden getto's omdat alleen nog maar de sociale onderlaag er blijft wonen. Gezinnen vallen uiteen ten gevolge van de duali-

sering en de maatschappelijke uitsluiting, die tevens een belangrijk segment van de jongeren uitzichtloos de straat opstuurt. Kortom, het sociale weefsel valt in rafels uit elkaar. Dat zou dan verklaren waarom het Blok bijvoorbeeld in sommige Antwerpse wijken zo hoog scoort.

Zo kun je om te beginnen al met een redelijke waarschijnlijkheid stellen dat niet alle Blokkiezers louter proteststemmers zijn.

Ongetwijfeld zal dat allemaal wel kloppen, maar als uitleg volstaat het niet. Ook in de meest onge-repte plattelandsgemeenten, waar ze nog nooit een migrant gezien hebben en waar de laatste inbraak dateert van voor de Eerste Wereldoorlog, stemt men voor het Blok. Die partij hoeft daar maar een halve lijst met drie toegangers en de dorpsgek in te dienen om op slag tien procent te behalen.

Toch blijft men herhalen dat het groeiende succes van het Blok het gevolg zou zijn van allerlei grote en kleine ergernissen op het vlak van samenleven – sinds 8 oktober hoor je nu verzuring of zuurtegraad te zeggen. Problemen met vreemdelingen worden daarbij steevast op de eerste plaats vermeld. Soms betreft het inderdaad concrete hinder zoals de steeds opnieuw aangehaalde straatcriminaliteit van migrantenjongeren. Op 20 oktober hielden het Afrikaans Platform, de Unie van Turkse Verenigingen en de Federatie van Marokkaanse Verenigingen samen een persconferentie waarin zij zelf die taal overnemen. Zo onderscheiden ze drie categorieën van migrantenjongeren. Ten eerste de meerderheid. “Die kunnen niet omschreven worden als probleemjongeren”. “Een tweede groep bestaat uit jongeren die zich bezondigen aan pesterijen, wangedrag en sporadisch aan straatcriminaliteit en vandalisme”. En “een derde en kleinere groep (...) stuurloze en vooruitzichtloze jongeren die voor grote overlast en spanningen zorgen.” Als de “Marokkanen en Turken” het nu al zelf zeggen!

En toch is er meer. Heel dikwijls blijkt het over zaken te gaan die vooral op het vlak liggen van de allersubjectiefste perceptie. “Ze hangen hun wasgoed zomaar voor het raam te drogen” beklagde een Schotenaar zich pas nog op de TV. Ze parkeren hun (“verdacht dure”) auto voor andermans deur. Ze doen niets dan in het café zitten of wat rondlummelen. Hun kinderen zijn ongemanierde druktemakers. Enzovoort, enzovoort. Ook als het niet om migranten gaat, steunt de irritatie op een mix van min of meer concreet omschreven feiten en subjectieve indrukken. De politie treedt niet

op en als je ze nodig hebt is ze nergens te zien. “Ze blijven liever achter hun bureau zitten”. Openbare diensten werken bureaucratisch: ze zijn traag, ze overstelpen je met onverstaanbare papieren en ze steken vol luiards. Het openbaar vervoer lijkt nergens op, het is “altijd te laat”, en het personeel is onbeschoft. En vanzelfsprekend dragen de politici daarin de grote schuld. Die zijn “allemaal corrupt” en “onbekwaam”. Ze laten zich alleen maar zien de week voor de verkiezingen.

Luc Huyse noemde het pro-Vlaams-Blok-stemgedrag ooit een megafoon, waarmee de mensen hun meest uiteenlopende ongenoegens uitschreeuwen. Is het echt “maar” dat?

Bij manier van spreken

En als het nu eens veeleer een manier van spreken zou zijn? Een onhandige, inadequate poging om een veel dieper liggende malaise te uiten? Tenslotte ent onvrede zich in de eerste plaats op onmiddellijk voor de handliggende, heel concrete irritatie verwekkende toestanden, heel vaak zelfs alleen ingebeeld, zoals bijvoorbeeld de zogenaamde onveiligheid van ondergrondse parkeer-garages. Zulke zaken zijn immers makkelijk te verwoorden. Iedereen bevestigt ze dan ook grif.

Dat versterkt ze nog eens. En zo worden ze nog meer herkenbaar. De diepere, haast existentiële gevoelens van onvrede echter, waar het misschien in werkelijkheid om gaat, zouden aldus onuitgesproken blijven.

Tegenwoordig plakt men op die gevoelens van onvrede graag het nogal bombastische etiket van “de postmoderne teloorgang van de grote verhalen”. Dat is wel een handige formule, maar ze is in feite weinig meer

dan een modieuze kreet. Als instrument voor analyse is ze weinig geschikt. Het probleem wordt hanteerbaarder als we het bekijken als een algemene maatschappelijke ontredde-ning ten gevolge van de mondialisering. Hoewel dat dan weer lijkt alsof we er ons vanaf maken met alle schuld te werpen op een verschijnsel dat vandaag al vlug de oorzaak is van ongeveer alles wat mis gaat, het gat in de ozonlaag, de migratiestromen, de culturele

Tegenwoordig plakt men op die gevoelens van onvrede graag het nogal bombastische etiket van “de postmoderne teloorgang van de grote verhalen”. Dat is wel een handige formule, maar ze is in feite weinig meer dan een modieuze kreet.

vervlakking, de zwakte van de euro en de laatste najaarsstorm.

Het verschil is echter wel dat we bij dat begrip mondialisering kunnen wijzen op een hele reeks waarneembare, niet moeilijk in kaart te brengen economische, maatschappelijke, politieke en culturele fenomenen. Het is de dioxine-crisis en de BSE-gekte. Het is de verhoogde werkdruk van de een en het dreigende ontslag van de ander. Het zijn de snel evoluerende ethische normen die bijvoorbeeld vertrouwde rolpatronen wijzigen of oude waarden onderuit halen. Het is de toenevende vertechnologisering van het dagelijks leven. En zo kan iedereen nog een hele poos voortgaan. Die fenomenen zijn effectief te voelen in alle lagen van de samenleving. Ze dringen bovendien door tot op het lokale, familiale en zelfs individuele vlak. De sukkelaar die in de algemene beurseuforie zijn huis verkocht heeft om voor vier miljoen aandelen van Lernout & Hauspie ("ene van bij ons") te kopen zal dat waarschijnlijk moeiteloos beamen. Het gaat kennelijk om iets veel complexer dan de verloedering van een aantal stadswijken.

Echt nieuw is dit niet. Het is het fenomeen van de al bijna twee eeuwen aan de gang zijnde modernisering. Alleen is die vandaag alweer naar een hogere versnelling overgeschakeld.

Al die verschijningsvormen van de mondialisering of de modernisering hebben één zaak gemeen. Ze werpen de mensen in een totaal nieuwe, onherkenbare situatie, die ze onbegrijpelijk ingewikkeld toeschijnt en die ze dus niet kunnen duiden. Wie in zo'n situatie verkeert kan zijn eigen plaats in die nieuwe omgeving niet meer bepalen. Hij voelt zich maatschappelijk uitgesloten. Waar terloops uit blijkt dat maatschappelijke uitsluiting niet louter een kwestie van armoede is, zelfs niet wanneer men de ruime definitie aanhoudt die bijvoorbeeld de auteurs van de *Jaarboeken Armoede en Sociale Uitsluiting* (J.Vranken, D.Geldof, en G.Van Menxel, Acco, Leuven/Amersfoort) bezigen.

Wie in dit moderniseringsproces niet mee kan, belandt op den duur in een leefwereld waarin niets herkenbaar meer is. Hij is als het personage uit Stravinsky's "Geschiedenis van de soldaat" die terug in zijn dorp komt waar niemand hem nog herkent, zelfs zijn moeder en zijn lief niet. De sol-

daat is niemand meer. Door zijn ziel aan de duivel van de moderniteit te verkopen heeft hij zijn identiteit verloren.

Detraditionalisering

We staan hier voor een vorm van vervreemding, op zich een maatschappelijk verschijnsel maar wel een met verregaande individueel psychologische gevolgen. Eric Corijn had het in zijn standpunt (*VMT*, nr.3, september 2000) over "detraditionalisering". Het vergt niet veel verbeelding om in te zien dat die detraditionalisering zowat het omgekeerde is van wat de Britse historicus van het nationalisme Eric Hobsbawm "the making of tradition" noemde. Voor Hobsbawm was dat creëren van nieuwe tradities het essentiële bestanddeel bij de opbouw van de negentiende-eeuwse natiestaat en meteen dus ook van de burgersamenleving. Om mensen in één natiestaat samen te brengen en/of te houden moeten ze kunnen steunen op een coherent stelsel van gemeenschappelijke normen, herkenningpunten en zekerheden, tradities dus, die ze een houvast bieden. In de pas opgekomen natiestaten van de negentiende eeuw (Frankrijk, Duitsland, Italië, België, enzovoort) heeft de burgerij via ondermeer onderwijs en de toenmalige media alles gedaan om "haar" bevolking een gemeenschappelijk waardestelsel in te prenten. Een frappant voorbeeld is Hendrik Conscience's *De Leeuw van Vlaanderen* (1838). Niet alleen in de geest van Conscience, maar ook in die van zijn uitgever, de vele bibliothecarissen, onderwijzers en dorpspastoors die zijn boek propageerden en zelfs, en niet het minst, in de geest van kringen rond het Hof, moest *De Leeuw van Vlaanderen* ertoe bijdragen de Vlaming een reden te geven om zich thuis te voelen in het door Frankrijk belaagde België. Dat het boek nadien ook mee aan de basis lag van een hele flamingantistische mythologie was zeker niet voorzien, ook niet door Conscience.

En nu, anderhalve eeuw later, doet zich het omgekeerde voor, de "detraditionalisering". Heel dit zorgvuldig gecultiveerde normenstelsel is vandaag aan het wegglijden. Er is niets meer om naar te verwijzen. Er zijn geen vertrouweninboezende mannelijke of vrouwelijke voorbeeldfiguren meer. We moeten het doen met Stefaan Declercq en Betty van Big Brother. We kennen geen grote gevoelens meer, geen onaantastbare symbolen. Alles is banaal, vulgair, relatief en mag

het voorwerp worden van spot. In de plaats komen onzekerheid en angst, met als gevolg paniekerig en irrationeel gedrag. Ten einde raad plooit men zich terug op zichzelf. Men klampt zich vast aan al wie een schijn van vastheid, veiligheid en zelfbevestiging kan bieden of dat tenminste met voldoende overtuigingskracht beweert. Als die geruststellende boodschap dan nog verpakt wordt in begrijpelijke, simplistische formuleringen, genre "Eigen Volk Eerst" is al minstens voor een deel verklaard waaraan het succes van het Vlaams Blok is te wijten.

Voor een deel, inderdaad. Het geeft nog altijd maar een heel algemene uitleg. Hij verklaart immers zowel de autoritaire stromingen die de kop opstaken in de jaren dertig, toen vele Europese landen zich in een vergelijkbare maatschappelijke crisis bevonden, als het huidige succes van het Vlaams Blok. Er blijft met andere woorden nog altijd een vraag. Waarom scoort het Blok zo goed in Vlaanderen terwijl uiterst rechts in Brussel en Wallonië, zoals trouwens in vele andere landen, geen kans krijgt?

De Vlaamse Blok-identiteit

Er zit met andere woorden ook een specifiek Vlaamse kant aan het probleem. Die moeten we dus zoeken. Wat doorgaat voor specifiek Vlaams, de fameuze Vlaamse identiteit, de zogeroemde Vlaamse Eigenheid, de vertrouwde symbolen waar je een identiteit kon op bouwen, om te beginnen Vlaanderen zelf, een containerbegrip, waar iedereen in stopt wat hij zelf wil, God, Rust Roest, Hard Werken Brengt Baat, vader die het altijd beter wist en moeder die zich voor iedereen opofferde, gehoorzame kinderen die je eigen dromen waar maken¹, ze hebben het allemaal laten afweten. Geen nood, voor wie tijdens het moderniseringsproces zijn identiteit kwijt gespeeld is, heeft het Blok er een nieuwe klaar liggen. Niets is zo geruststellend voor je eigen wankelende identiteit als de (pseudo)wetenschap dat alle komer veroorzaakt wordt door de anderen, die zich buiten de vertrouwde norm hebben opgesteld: de vreemdelingen – criminele of andere, de corrupte politici, de onbekwame ambtenaren, de verdorven homo's, de luie en spijzieke Walen die Vlaanderen uitmelken, de vrouwen die hun gezinsplichten verwaarlozen, de opvoeders die maar laten begaan, enzovoort.

Het Blok speelt bovendien op een terrein dat ook al grotendeels door de andere "klassieke" partijen klaar is gemaakt. Ongeveer van bij hun ontstaan hebben nagenoeg alle zogenaamde democratische partijen de Vlaamse mentaliteit als het ware gevormd. In haar dagelijkse praktijk heeft de CVP nooit gestaan voor Christelijke naastenliefde, wel voor de meest retrograde gezinswaarden. Op haar congressen zingt de sociaal-democratie

weliswaar de Internationale en haar één-meitoespraken bulken van oproepen tot gelijkheid – tegenwoordig claimt men alleen nog maar gelijkheid van kansen, net zoals bij de liberalen – maar de ware sociaal-democratische zorg van elke dag betrof tot nog toe weinig meer dan iedereen

zijn biefstuk en een eigen huisje met een auto voor de deur. En zo de liberalen misschien wel de individuele vrijheid en het onafhankelijke denken beweren te huldigen, doen ze er in werkelijkheid alles voor om elke Vlaming tot een frauderende middenstander te reduceren. En ten slotte, wat via de Vlaamse Beweging aan bloed-en-bodemombast in onze schedels is binnen gedruppeld, is uiteraard algemeen bekend. Dat een niet onaanzienlijk deel van diezelfde Vlaamse Beweging bovendien in de collaboratie met het nazisme is verzeild, maakt het alleen erger. Josse De Pauw ontving pas de Océ Podium Prijs. In zijn laatste stuk betoogt hij ondermeer dat "een Vlaamse huis- tuin- en keukenmentaliteit kan ontsporen in egoïsme en onverdraagzaamheid" (De Morgen, 21 november). Dat is nu precies wat er gaande is.

Dat alles, plus daarbij al die jaren van beeldvorming rond politieke schandalen, openbare spijzucht, rechtelijke onmacht, bureaucratische willekeur, jeugddelinquentie, zedelijke laksheid en neem er ook maar de vrouwenemancipatie bij, hebben gemaakt dat steeds meer gedesoriënteerde kiezers zich gaan identificeren met het Blok. Dat fungeert als een soort nieuw vaderland, een vervanggezin en een ersatz-Heiland. Vandaar precies die kiesgetrouwheid. Die identificatie met het Blok lijkt overigens toe te nemen. Ten eerste weten we nu al dat de Blokkiezers trouwer zijn dan andere kiezers. Maar bovendien blijft hun aantal voortdurend groeien. Men is ook minder en minder gegeneerd om ervoor uit te komen dat men voor het Blok kiest. Vijf jaar geleden zou je niemand bereid hebben gevonden om dat voor een camera of een micro te vertellen. Vandaag

*Er zit met andere woorden
ook een specifiek Vlaamse
kant aan het probleem.*

doen dokters en professoren het zelfs. Er treedt een normalisering op. Het identificatieproces is bijna voltooid.

Ook het omgekeerde gebeurt. Nogal wat waarnemers, ondermeer Walgrave en van Aelst in *De Standaard* van 14/15 oktober, stellen dat het Blok, of beter de figuren die het belichamen, zichzelf met die ontredderde, vervreemde en dus uitgesloten burgers gaan identificeren. Tenminste, zo spelen ze het. Ze laten geen gelegenheid voorbij gaan om aan te klagen dat het cordon sanitaire ze uitsluit. Ook zij zijn uitgesloten, slachtoffers. Ze worden onheus bejegend door de media. Iederen is tegen hen. Dit verschijnsel heeft ondertussen een naam gekregen: het underdogeffect.

Wat te doen?

Een identiteit ontstaat langzaam. De verschuiving van Vlaamse identiteit naar Blok-identiteit is nog maar enkele jaren aan de gang, maar ze is blijkbaar toch al angstwekkend ver gevorderd. Wat is daar aan te doen?

Het is hier niet de plaats om nog eens alle aanbevelingen op het gebied van samenlevingsopbouw en herstel van het sociale weefsel op te sommen, die al meer dan tien jaar circuleren. Paula Dhondt heeft ze nota bene in november 1989 officieel voor het eerst geformuleerd. Of ze het Blok kunnen tegenhouden is niet bewezen. Wel voorzien ze in een aantal maatschappelijke noden. Daarom alleen al moet men ze doorvoeren. Je kunt overigens niet beweren dat er tot nog toe helemaal niets werd gedaan. Er zijn inderdaad heel wat initiatieven op nationaal en stedelijk vlak genomen, en ik heb het uitdrukkelijk niet over de securitaire maatregelen. Er is ook behoorlijk wat geld voor uitgetrokken. Aan deskundigen om uit te maken of het ook voldoende was. Wat daarvan het effect is op het kiezersgedrag kan natuurlijk moeilijk vastgesteld worden. Of die initiatieven niet beter hadden moeten gecoördineerd worden, of men ze niet wat efficiënter had moeten aanpakken, of dat geld niet wat oordeelkundiger besteed had moeten worden en of ze in dat geval misschien wel het Blok hadden kunnen afremmen, allemaal nauwelijks te beantwoorden vragen. Maar dat is geen reden om ermee op te houden.

Het is ook niet mogelijk om de mondialisering op Belgisch, laat staan op lokaal vlak aan te pak-

ken. De vraag is overigens of die mondialisering echt zonder meer moet worden bestreden. We hebben ons hier immers niet gebogen over de vraag wat men precies onder mondialisering verstaat. Als ze bijvoorbeeld betekent meer openheid voor andere culturen – iets waar nu juist zoveel Vlamingen een probleem mee schijnen te hebben – dan lijkt me de mondialisering eerder een zegen.

Wat we wel kunnen doen is aan de vervreemding werken. Althans aan een aantal aspecten daarvan. Meer bepaald aan het politieke aspect. Het Blok nestelt zich in de vervreemding, de malaise, de irritatie, de ressentimenten, de “verzuring” dus. Het doet er niets aan. Integendeel, het zal alles doen om ze aan te wakkeren, omdat het ervan leeft. Dat is de wijze waarop het Blok aan politiek doet, in afwachting wel te verstaan dat het de macht deelt of verwerft en we nog veel erger zullen meemaken. Het zou wat al te simplistisch zijn te beweren dat het Blok op een zelfde lijn zit als de fundamentalistische bewegingen elders in de wereld. Maar net zoals alle fundamentalistische bewegingen teert het toch ook op de onvrede, de vervreemding, de uitsluiting die het gevolg is van de modernisering, kijk naar het islamfundamentalisme in Turkije, Egypte, Algerije, enzovoort. Net zoals het islamfundamentalisme is het Blok ook aanwezig in volkswijken en in het plaatselijke verenigingsleven. De zogenaamde democratische partijen kunnen daar wat van leren. Maar vooral zouden ze, net zoals het Blok, wat duidelijker voor iets kunnen staan. En niet voor “hetzelfde maar wat minder erg”. Dat ze ophouden met elkaar in het centrum te verdringen. De kiezer krijgt daardoor immers de indruk dat er buiten het Blok maar één grijze massa bestaat. Een grijze massa, die bovendien met halfslachtige maatregelen uitvoert wat het Blok schaamteloos en op radicale wijze eist. Misschien zouden de democratische partijen zich elk wat meer politieke eigenheid – identiteit! – moeten aanmeten. Gewoon zijn wat ze beweren te zijn.

Noot

- 1 Niet dat al die zaken nu zo typisch Vlaams zijn, dat heeft de Vlaamse zelfbeeldvorming ervan gemaakt.